

بررسی کارکردهای اجتماعی ارتباطات کلامی حدیقه سنایی در تطبیق با مثنوی مولوی مصور موجود در آستان قدس رضوی

چکیده

زبان در قالب ارتباطات کلامی، اهداف و انگیزه‌هایی را به دنبال دارد و این امر وابسته به قصد و منظور گوینده ارتباط کلامی است. شاعران پارسی‌سرای بزرگ نیز از این امر برکنار نبوده‌اند و در قالب اشعار و حکایات و منظومه‌های خویش از ارتباطات کلامی بهره‌های متعددی برده‌اند. یکی از کارکردهایی که ارتباطات کلامی می‌تواند در قالب نقش‌های زبان در دیدگاه یاکوبسن، داشته باشد؛ کارکردهای اجتماعی آن است. نگارنده در این پژوهش تلاش کرده به بررسی کارکردهای اجتماعی ارتباطات کلامی در حدیقه سنایی و مثنوی بپردازد. بررسی کارکردهای اجتماعی ارتباطات کلامی حدیقه سنایی و مثنوی مولوی به صورت توصیفی-تحلیلی نشان داد که کارکردهای اجتماعی ارتباطات کلامی به صورت‌هایی چون امر به معروف و نهی از منکر مخاطب، ترغیب کردن او، آگاهی بخشی و تنبیه او، القای مفاهیم والای تعلیمی و عرفانی و ... نمود پیدا کرده است.

اهداف پژوهش:

۱. بررسی کارکردهای اجتماعی ارتباط کلامی حدیقه سنایی.
۲. بررسی تطبیقی کارکردهای اجتماعی ارتباطات کلامی در حدیقه سنایی با مثنوی مولوی مصور در آستان قدس رضوی.

سؤالات پژوهش:

۱. در حدیقه سنایی و مثنوی مولوی کدام کارکردهای اجتماعی ارتباط کلامی وجود دارد؟
۲. کارکردهای اجتماعی ارتباط کلامی در حدیقه سنایی و مثنوی مولوی مصور در آستان قدس رضوی چه مختصاتی دارند؟

کلیدواژه‌ها: ارتباطات کلامی، کارکردهای اجتماعی، ترغیبی، ادبی، حدیقه سنایی و مثنوی مولوی.

مقدمه

توجه به نقش و کارکردهای زبان تنها منحصر به مباحث زبانشناسی نیست و بررسی و تبیین کارکردهای متعدد زبان در آثار ادبی نیز شایان توجه است. یاکوبسن در رابطه با نقش‌ها و کارکردهای زبان به نقش‌های عاطفی، ترغیبی، ارجاعی، فرازبانی، همدلی، ادبی اشاره نموده است. توجه توضیحات ارائه شده یاکوبسن در مورد آنها بیانگر این امر است که غالب نقش‌های مطرح شده توسط او، با کارکردهای اجتماعی زبان، هم پوشانی دارد. چرا که در هر کدام از نقش‌های مطرح شده جهت‌گیری پیام یا به سوی مخاطب است یا به سوی خود پیام، این همان حلقه ارتباطی زبان با کارکرد اجتماعی آن است. ارتباط کلامی که گوینده آن به دنبال ارائه اطلاعات و تنبیه مخاطب خود است و یا ترغیب و بازداشتن او و ... دارای کارکرد اجتماعی بوده و جهت‌گیری گوینده آن به سوی مخاطب و کینه موضوع و پیام ارتباط کلامی است. این موضوع در آثار شاعران و نویسندگان مطرح ادبیات اهمیت بیشتری دارد به عبارت دیگر تأثیرگذاری کلام و پیام ارتباطات کلامی آنها بر مخاطب بسیار بیشتر از سایر افراد است. این پژوهش بر آن است که به بررسی و تبیین کارکردهای اجتماعی ارتباطات کلامی در حدیقه سنایی و مثنوی مولوی بپردازد و به دنبال پاسخگویی به این سؤال است که کدام نقش‌های زبانی در ارتباطات کلامی موجب ایجاد کارکردهای اجتماعی ارتباطات کلامی شده است؟

در رابطه با ارتباطات انسانی کلامی و غیرکلامی پژوهش‌های متعددی تدوین شده است اما در رابطه با تبیین کارکردهای اجتماعی ارتباطات انسانی به واسطه نقش‌های (ترغیبی، ارجاعی، ادبی، عاطفی، ...) در حدیقه سنایی و مثنوی مولوی پژوهش مستقل و جامعی صورت نگرفته است. از جمله پژوهش‌هایی که به صورت گذرا به ارتباطات انسانی در بعد کلامی در حدیقه و مثنوی مولوی اشاره نموده‌اند عبارتند از: عبدالله زاده و صمصامی (۱۳۹۶) در پژوهشی با عنوان «شاخصه‌های ارتباط کلامی در تمثیلات مثنوی» به بررسی موضوع پرداخته‌اند. گرجی و محمدی (۱۳۹۳) در پژوهشی با عنوان «بررسی و تحلیل مفهوم ارتباط‌های چهارگانه بشری در مثنوی معنوی» به بررسی ارتباطات در مثنوی معنوی انواع آن پرداخته است. با این تفاسیر پژوهش حاضر به روش توصیفی و تحلیلی و با تکیه بر داده‌های منابع کتابخانه‌ای در صد واکاوی ارتباطات کلامی در حدیقه سنایی و مثنوی مولوی است.

نتیجه‌گیری

حدیقه و مثنوی به عنوان برجسته‌ترین آثار منظوم عرفانی و تعلیمی زبان پارسی دارای ویژگی‌های ارزشمندی هستند از جمله این ویژگی‌ها ارتباطات کلامی ارائه شده در این آثار است که غالباً با اهداف اجتماعی چون پند و نصیحت مخاطب و هدایت انسان، تنبیه و آگاه‌سازی او، امر به معروف و نهی از منکر، نکوهش صفات نکوهیده و ستایش خوبی‌ها، اشاعه و ترویج افکار دینی و عرفانی و ... ارائه شده‌اند. بررسی ارتباطات کلامی در دو اثر ارزشمند بیانگر آن است که سنایی و مولوی در اغلب ارتباطات کلامی ایجاد شده، از کارکردهای ترغیبی و ارجاعی و نیز دو کارکرد ادبی و همدلی زبان در جهت تبیین کارکردهای اجتماعی ارتباطات کلامی استفاده نموده‌اند. بدان صورت که

با جهت‌گیری پیام ارتباط کلامی، به سوی مخاطب از کارکرد ترغیبی و با جهت‌گیری پیام به سوی مضمون و محتوای پیام ارتباط کلامی، از کارکرد ارجاعی و با انتخاب قالب خاصی مثل حکایت یا کاربرد تشبیه و تمثیل برای بیان پیام ارتباط کلامی، از کارکرد همدلی و با توجه به جهت‌گیری پیام به سوی خود پیام، از کارکرد ادبی برای تبیین اهداف و کارکردهای اجتماعی ارتباطات کلامی استفاده نموده‌اند.

منابع:

- احمدیانی، محمدهادی. (۱۳۹۶). بررسی و تبیین ارتباطات انسانی در آثار سعدی، پایان‌نامه دکتری تخصصی رشته زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه یاسوج.
- سنایی غزنوی، ابوالمجد محدود بن آدم. (۱۳۵۹). حدیقه الحقیقه و شریعه الطریقه (فخری نامه). تصحیح و تحشیه مدرس رضوی، تهران: دانشگاه تهران.
- شفیعی کدکنی، محمدرضا. (۱۳۷۲). تازیانه‌های سلوک، تهران: آگاه.
- صفوی، کوروش. (۱۳۷۳). از زبان‌شناسی به ادبیات، تهران: سوره مهر.
- عبدالله‌زاده، مهدی و صمصامی، شیرین. (۱۳۹۶). «شاخصه‌های ارتباط کلامی در تمثیلات مثنوی»، فصلنامه تحقیقات تمثیلی در زبان و ادب فارسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد بوشهر، پیاپی ۳۱، صص ۶۶-۹۱.
- فرهنگی، علی‌اکبر. (۱۳۸۷). ارتباطات انسانی، چاپ چهاردهم، تهران: انتشارات رسا.
- فلاد، جیمز؛ پیتراج، سالوس. (۱۳۷۰). زبان و مهارت‌های زبانی، ترجمه علی آخشینی، مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی.
- گرچی، مصطفی؛ محمدی، مهدی. (۱۳۹۳). «بررسی و تحلیل مفهوم ارتباط‌های چهارگانه بشری در مثنوی معنوی»، فصلنامه علمی پژوهشی عرفانیات در ادب فارسی، شماره ۲۰، صص ۱۱-۳۶.
- مولوی، جلال‌الدین. (۱۳۹۳). مثنوی معنوی، شرح کریم زمانی، تهران: انتشارات اطلاعات.